Mårten Lindman och var då en klädesfabrik. Platsen kallades först "Berg och Sund" efter dess läge mellan det berg där Högalidsskolan numera finns och sundet över till Liljeholmen. Detta namn drogs sedan samman till Bergsund.[41]

Efter en brand sommaren 1719 återstod bara ruiner av denna första fabrik. Fastigheten övertogs av fabrikören Magnus Bäckström, som 1757 anlade en förtenningsanläggning. Den gick dock omkull redan 1762. Näste man i raden av företagare vid Bergsund var skotten Thomas Lewis. Han fick 1769 rätt att där anlägga ett järngjuteri av engelsk modell. För att trygga försörjningen av tackjärn köpte Lewis även Nyhyttans masugn i Norberg. Gjuteriet började sin verksamhet 1770, drabbades av svåra ekonomiska problem redan 1772 men drevs ändå vidare till Lewis död 1783.[42]

År 1784 såldes Bergsunds gjuteri till grosshandlaren Daniel Asplund, som rustade upp gjuteriet och utökade verksamheten med stärkelsebruk, blekeri, färgeri och ett stålsliperi. Han drev företaget vidare med rätt stor framgång till sin död 1804. Gjuteriet övertogs då för dödsboets räkning av de tre grosshandlarna Söderberg, Wegelin och Zuckau. Arbetsstyrkan vid Bergsund var rätt stor och bestod av 25 gjuteri- och bruksarbetare samt en verksgesäll.

Det var naturligt att Edelcrantz beställning av de kompletterande maskindelarna till kronobrännerierna gick till Bergsunds gjuteri, som därefter från oktober 1804 till december 1805 levererade en hel del gjutgods av olika slag. Gjuteriets ledning skickade sedan en räkning till Edelcrantz på 1 126 riksdaler 35 skilling banko. Edelcrantz överlämnade den till Allmänna magasinsdirektionen, som ju ansvarade för kronobrännerierna, men påpekade samtidigt att detta belopp var 200–300 procent högre än vad motsvarande skulle ha kostat i England. Följden blev att direktionen valde att inte betala denna räkning, vilket ledde till en rättslig process.[43]

Ångmaskin till Dannemora

Den fjärde ångmaskin som Edelcrantz anskaffat kom, som nämnts, från Fenton, Murray and Woods fabrik i Leeds och var större än de andra; den hade en effekt på tio hästars kraft. Avsikten hade varit att sätta in den i en ny kvarnanläggning i Stockholm, men planerna på den var ännu inte färdiga. Ångmaskinen övertogs istället av Dannemora gruvors intressenter.[44]

I Dannemora hade man redan 1728 installerat Sveriges första ångmaskin av den äldre typen, utan James Watts senare uppfinning av kondensorn. Denna maskin hade byggts av Mårten Triewald för länspumpning av vatten men användes bara till 1735.[45]

Till en sammankomst i september 1804 hade gruvintressenterna kallat Edelcrantz. Han menade att en modern "eld- och luftmaskin" kunde ta upp både vatten och malm ur gruvorna. Åtgången av ved för dess drift var inte stor och kunde tas från gruvornas allmänning.

Gruvschakt vid Dannemora gruvor. Färglitografi efter akvarell av Elias Martin från 1790-talet.

Intressenterna fastnade för Edelcrantz förslag och beslöt att börja uppföra en lämplig byggnad för maskinen. Edelcrantz lovade också att sända en engelsk arbetare från Stockholm, det vill säga Samuel Owen, för att hjälpa till med att installera ångmaskinen.

I Samuel Owens självbiografi skildras köpet av ångmaskinen i Dannemora annorlunda. Enligt honom rådfrågade intressenterna i Dannemora gruvor först "de fyra största mekanici som då fanns i Sverige och att de skulle ha framfört, att ångmaskiner icke dugde i Sverige men kunde användas uti England i anseende till det låga priset på stenkol, och för att pumpa ut en och en halv miljon kubikfot vatten, som uppgavs vara uti gruvorna, skulle åtgå sju år samt 40 000 kubikfamnar ved".[46] I protokollen från intressenterna finns det inga noteringar om dessa förfrågningar. Vid sammanträdet i september 1805 antecknades att "eld- och luftmaskinen" blivit klar under sommaren. Den klarade också uppfordringen av vatten ur gruvorna.[47]

Tre år därefter noterade man att ångmaskinen, som den nu kallades, tagit upp vattnet ur nästan alla gruvor och därför nu skulle byggas om, så att den också kunde forsla upp bruten malm. Gruvintressenterna inköpte 1808 också en andra mindre ångmaskin från England för att ta upp malm ur Jord- och Ödesgruvorna i Dannemora.

Den första ångmaskinen fick sedan mest vara reserv men användes ändå tillfälligt ända till 1855, då den bedömdes ha tjänat ut. Man beslöt att kassera den och köpa en ny om 15 hästars kraft från Bolinders faktori i Stockholm.[48]

MOTSTÅENDE SIDA:
Den fjärde ångmaskinen som Edelcrantz köpte i England 1804 sattes upp av Samuel Owen vid Dannemora gruvor 1805. Denna ritning från 1819 är en kopia av den ursprungliga utförd av C. G. Ström.

Hur gick det för de andra ångmaskinerna?

Elfviks klädesfabrik drabbades av en vådeld natten mellan den 3 och 4 februari 1807. Av byggnaden där "Förstfödda Edelcrantz" hade stått klarade sig bara tegelmurarna. Bjälklag och golv förstördes helt, liksom ångmaskinens lager och rörledningar. Även dess huvuddelar skadades. Den rustades ändå upp, och i slutet av 1808 var hela fabriken åter i gång. Man kom dock snart fram till att det behövdes en större ångmaskin. Någon gång mellan 1810 och 1814 anskaffades en ny med tio hästars kraft.[49]

De två ångmaskinerna vid Ladugårdslands och Kungsholms bränneriet fick inte heller någon lång användning. Bränneriernas personal och ledningen för Allmänna magasinsdirektionen var ovana vid maskinernas behov av underhåll. Vid Ladugårdslands bränneri behövde maskinen repareras både 1806–1807 och 1812–1813. Bägge gångerna engagerade man Samuel Owen, men det blev flera diskussioner om kostnader och garantier för hans arbeten.[50]

Verksamheten vid kronobränneriera blev också gång på gång ifrågasatt. År 1811 fick en opartisk kommitté i uppgift att utreda värdet av de befintliga kronobränneriera och magasinen. Kungsholms bränneri hade redan 1810 tagits ur bruk och dess ångmaskin såldes sedan, okänt vart. Fem år därefter, 1816, upplåts hela Kungsholms bränneris fastighet och byggnader för ett kurhus för Stockholms stad och län, det som senare kom att kallas Eira sjukhus.